

sätt, till religionen (stammens gamla myter, riter för påverkande av andar, främjande av god jakt, framkallande av regn o. s. v.). En mycket viktig funktion, som sällskapen utöva, är att bota sjuka.

Det kan ofta vara svårt att komma underfund med var verkliga hemliga sällskap existera. Dock röjer sig deras tillvaro gärna genom riter, där deltagarna äro maskerade och festligt målade. Sådant förekommer emellertid även, där festens agerande äro stammens samtliga män. Så mycket är dock känt, att h. karakterisera vissa större områden, ss. Västafrika, varifrån tendensen till ockulta sammanslutningar överförts med negerslavar till Amerika (t. ex wuduförbund i Västindien), vidare i Nordamerika (algonkiner, prärieindianer, nordvästindianer, kalifornier och puebloindianer) samt Melanesien, särskilt Nya Britannien (*Duk-duk*), Nya Hannover och Nya Irland, Salomonöarna, Nya Hebriderna och Fidjiöarna. I Polynesian hade de hemliga sällskapen en prästerlig och aristokratisk karaktär. För sina hemliga sällskap fingo Tahiti och kringliggande öar namnet Sällskapsöarna (jfr även *Areoi*). S. L.

Bland folk på högre kulturnivå ha h. sedan urminnes tid förekommit, men sin egentliga blomstringstid fingo de först på 1600- och ännu mer på 1700-talet. Föga är känt om forntidens h., bland vilka dock kunna nämnas t. ex. prästsammanslutningar i Egypten och Indien, grekiska mysterieförbund (jfr Eleusinska mysterierna), pythagoreernas filosofiska ordenssällskap och judiska esséer (se d. o.). Från medeltiden omtalas som h. exempelvis tempelherreorden (se d. o.), en andlig riddarorden med strängt hemlighållna upptagningsceremonier m. m., den islamitiska sekten assassiner (se d. o.), femdomarnas förbund i Tyskland (se Femdomstolar) och vissa byggmästarsammanslutningar (*Bauhütten*; se Frimurarorden, sp. 1196) för bl. a. bevarande av yrkeshemligheter.

Nyare tidens h. framträdde i allm. antingen som förmenta innehavare av någon högre, endast för de invigda avsedd visdom eller som politiska sammanslutningar, till nödvärn mot förföljande regeringar insvepta i hemlighetsfullhet. Senare bibehöllos ofta de hemlighetsfulla ceremonierna såsom lockande omklädnad för nöjes- och välgörenhetssammanslutningar («ordenssällskap»). Mest omtalad av dessa h. är den i en mängd självständiga samfund uppträdande frimurarorden (se d. o.). Om Rosenkreutzare se d. o. För spridande av deistiska idéer verkade den 1776 stiftade illuminatororden (se Illuminatorer). De första årtiondena av 1800-talet uppkommo många hemliga politiska sällskap, i allm. åsyftande att störta de reaktionära regeringarna och föra fram den franska revolutionens idéer till nya segrar; mest bekanta voro de italienska *carbonari* och det med dem som mönster organiserade franska sällskapet

La charbonnerie française (se *Carbonari*). I Neapel och på Sicilien uppstodo flera h. (*camorra*, *mafia* m. fl.), vilka eg. voro rena fröbrytarsammanslutningar. För Tysklands frigörelse från det franska oket verkade det 1808 stiftade Tugendbund (se d. o.); om grekernas *hetairior* se *Hetairia* 2. I Polen och Ryssland var de politiska h:s antal stort; de ryskas mål radikaliserades mer och mer, och de plögade från 1870-talet alltför generaliserande omtalas under namnet nihilister (se d. o.). På Irland och bland irländare i Amerika funnos dels nationellt revolutionära hemliga sammanslutningar med olika namn (t. ex. *United Irishmen* och *Fenier*; se dessa ord), dels för den nordirländska protestantismen och unionen med England verkande orangistloger (se *Orangister*). I Förenta staterna fick det hemliga föreningsväsendet mycket starkt uppsving. Bland ordnar där av humanitär läggning märkes främst *Odd fellows* (se d. o.), som vunnit anslutning i flera europeiska länder; bland de politiserande förbunden är *Ku Klux Klan* (se d. o.) mest beryktad. Svenska slutna samfund med hemligt ceremoniväsen finnas i mängd; de äro väsentligen inriktade på sällskapstrevnad och välgörenhet (jfr Ordenssällskap). Under Finlands ofärdstid uppkommo även där några mer eller mindre lösligt organiserade politiska h. (se *Kagalen*). Sådana (såväl med revolutionär som med monarkistisk tendens) ha efter 1918 års revolution överflödat i Tyskland.

Litt.: O. Henne am Rhyn, »Das Buch der Mystrien und geheimen Gesellschaften» (3:e uppl. 1890); C. W. Heckethorn, »The secret societies of all ages and countries» (2:a uppl., 2 bd, 1897); G. Schuster, »Die geheimen Gesellschaften, Verbindungen und Orden» (1902—06); M. Lamm, »Upplysningstidens romantik», II (1920); H. B. C. Pollard, »The secret societies of Ireland» (1922). Jfr även vid art. *Frimurarorden* anförd litt. V. S.-g.

Hemliga utgifter, för särskilda obestämda behov medgivna, vanlig kontroll undandragna utbetalningar av allmänna medel. På riksstatsens tredje huvudtitel finnes f. n. uppfört ett ord. anslag av 75,000 kr. till h. Anslaget, som fr. o. m. 1897 endast var 9,400 kr., höjdes efter hand och uppgick 1919 till 170,000 kr. men nedsattes 1920, då särskilda medel (nu 125,000 kr.) anvisades för upplysningsverksamhet i utlandet ang. Sverige, till 75,000 kr. Även Generaltullstyrelsen har till sitt förfogande ett från tullmedlen utgående årligt anslag (numera 4,000 kr.) till h. (J. R. N.)

Hemliga vetenskaper, se *Ockultism*.

Hemligt utskott var den gängse benämningen på de »särskilda deputerade», som konungen enl. före 1921 gällande bestämmelser (i R. F. § 54 och R. O. § 50) kunde äska av riksdagen för att »med honom överlägga om ärenden, dem han prövar böra hemliga hållas». Det skulle utgöras av 12 medl., utsedda till

hälften av vardera kammaren. Genom grundlagsändring 1921 skapades i stället en permanent nämnd med i vissa avseenden samma funktioner, utrikesnämnden (se d. o.). Jfr även Sekretets utskottet. H. T.-n.

Hemman, *kam.*, en jordbruksfastighet, som till följd av sin förmåga att bära ett visst minimum av skatter och allmänna besvär satts i mantal, i motsats till lägenhet, som ej äger denna skatteförmåga. Sveriges h. indelas efter jordnaturen i krono-, frälse- och skattehemman. H:s kamerala natur har numera förlorat nästan all betydelse. Efter de ändamål, till vilka deras avkastning varit eller ännu är använd, ha uppkommit olika benämningar: akademi-, hospitals-, prebendehemman o. s. v. (A. Bm.)

Hemmansdel, *jur.*, kvotdel av ett hemman (se d. o.). H. har kunnat uppkomma genom hemmansklyvning eller ägostyckning och enl. nu gällande rätt genom laga skifte (se Jorddelning). Men även viss andel i ett odelat hemman, t. ex., om hemmanet ärvts av tre syskon till lika andelar, varje syskons tredjedel, benämnes h. I motsats till avskräddade lägenheter (»parceller» enl. finländskt språkbruk) tillkomma h. proportionella andelar i sådana hemmanets förmåner och rättigheter som rätt till allmänning, oskiftad skog m. m. Från hemmanet avstyckade områden kunna (men behöva ej) ha andel i dylika förmåner. C. G. Bj.

Hemmansklyvning, *jur.*, ett hemmans fördelning under offentlig kontroll i kvotdelar, vilka erhålla proportionerlig andel i hemmanets ägor såväl som i dess skatter och besvär efter mantal (jordtal). Varje genom h. uppkommen hemmansdel blir rättsligen en fastighet för sig. Lagstiftningen har i flera länder, av hänsyn till statens inkomster och jordbruksnäringsens förkovran, länge och ihärdigt strävat att hindra en alltför långt driven sönderstyckning av jorden. Mot dessa åsikter har särskilt i senare tid en motsatt grundsats gjort sig alltmera gällande, uppbyten av det sociala syftet att sätta så många som möjligt i tillfälle att förvärva en egen jordbit, och de sociala strävandena gå alltmer i den riktningen att genom statens och kommunens mellankomst möjliggöra förvärv av smärre fastigheter till egna hem och att främja småbruk (se Egnahemsrörelsen och Småbruk). — Med ägostyckning (se vidare d. o.) menas delning av en fastighet medelst utstakande på marken av gräns mellan delarna och därefter verkställd beräkning av dessas värden.

I äldre svensk lagstiftning verkade redan släktens intresse till jordegendomens bibehållande någorlunda odelat. Under 1500- och 1600-talet föreskrevs, att hemman ej finge klyvas, utan den störste delägaren i hemmanet skulle ha lösningsrätt; endast om hemmanet prövades så gott, att flera kunde därpå bärga sig och kronans inkomster därigenom

förbättras, skulle delning kunna medgivas. Senare stadgades ett minimum av jord, som man skulle få äga utan att vara underkastad lösningsrätt och som sålunda blev en gräns för h. Detta minimum sattes 1684 till $\frac{1}{4}$ av ett skattehemman utom i bergslagen, där mindre delar tillätos. Karl XII upphävde 1718 dessa klyvningsförbud, men de gamla grundsatserna återinfördes redan 1721 och omfattades även av 1734 års lag. Förbudet mot h. gällde emellertid icke frälsejorden. Mot 1700-talets mitt medgavs rätt att klyva hemman i större utsträckning, och på denna liberalare ståndpunkt bibehöll sig lagstiftningen till 1827 (k. f. 19 dec.), då man i lagstiftningen införde begreppet besuttenhet (se d. o.) och fordrade, att hemman ej skulle få klyvas, om ej åbon på varje del kunde anses besuten, d. v. s. av sin hemmansdels avkastning under vanliga år påräkna bärgning och utgåra utskylder. Säterier och andra frälsehemman skulle fritt få klyvas. Dessa grundsatser upprepades i k. f. 6 aug. 1864 (för vissa delar av Dalarna stadgade k. kung. 18 febr. 1859 särskilda bestämmelser). 1881 medgavs, att alla enskilda och vissa kronhemman skulle få klyvas till vad hemmantal som helst. Samma bestämmelser återfinnas i lagen om h., ägostyckning och jordavsöndring 27 juni 1896 (vari medgavs ytterligare jorddelning under form av ägostyckning). 1928 uppgick h. i den art jorddelning (se d. o.), som heter laga skifte. K. H. B.*

He'mmema, namn på fartyg i sv. skärgårdsflottan efter landskapet Hämeenmaa (Tavastland) i Finland. Se Skärgårdsflotta.

Hemmer, J a r l R o b e r t, finländsk författare (f. 1893 $\frac{18}{10}$). Blev student 1912, fil. kand. 1917, vistades 1914 i Ryssland för språkstudier och har tidtals varit skollärare. H. är en av de främsta bland Finlands yngre svenskspråkiga skalder. Han debuterade 1914 med diktsamlingen »Rösterna», som följdes av »Pelaren» (1916), »Ett land i kamp» (1918) och »Prins Louis Ferdinand» (1919) samt novellerna »Fantaster» (1915) och »Förvandlingar» (1918). De

löften dessa böcker givit infriades fullt i diktsamlingen »Över dunklet» (1919), som klart visar de bärande dragen i H:s författarindividualitet: den rika, omedelbara ingivelsen, den djupa, romantiskt färgade vördnaden inför diktarinspirationens mysterium, den hängivna skönhetsdyrkan, medkänslan med människornas lidanden men samtidigt ock beundran för det heroiska handlandet. I denna samling ingår bl. a. hans kantat vid Abo akad:s invigning, »Jordens

